

Stjepan Baloban

MARIJAN VALKOVIĆ – ZNANSTVENIK U HRVATSKOJ I INOZEMSTVU

Prof. dr. Stjepan Baloban, KBF - Zagreb

Uvod

Znanstveni opus jednog čovjeka, javnog djelatnika, obuhvaća više čimbenika od obrazovanja preko javnog djelovanja do pismene ostavštine. Uz spomenuto, za cjelovitu procjenu ukupnog doprinosa jednog znanstvenika, važno je i osobno poznavanje njegova života i javnih nastupa što može biti od velike koristi u konačnoj procjeni.

Osobno sam imao veliko zadovoljstvo upoznati Marijana Valkovića kao profesora za vrijeme mog studija teologije (1974. – 1980.) na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. To je upoznavanje nastavljeno, a postupno je oblikovan i suradnički odnos, kada sam postao nastavnik odnosno njegov asistent na istom Fakultetu (1991. godine) te pročelnik Centra za promicanje socijalnog nauka Crkve HBK-e (1997. godine). Posebno je zadovoljstvo bilo biti sudionikom i suputnikom prof. ddr. Marijana Valkovića na brojnim simpozijima u Hrvatskoj i inozemstvu na kojima je Valković ostavljao dojam uglednog teologa – znanstvenika kao i čovjeka koji svoju filozofsko-teološku misao trajno aktualizira u konkretnom životu.

Kako se pismena baština Marijana Valkovića nalazi u različitim časopisima, još početkom 90-ih godina dvadesetog stoljeća počeo sam prikupljati pismenu ostavštinu s namjerom da još za njegova života to razasuto i na neki način širim znanstvenim krugovima teže dostupno sakupimo u knjige. Iz više razloga to nije uspjelo za njegova života.¹ Ipak, učinjene su sve pretpostavke u dogovoru s

1 Sakupljeni članci Marijana Valkovića za jednu knjigu, koje je trebao pregledati i posložiti za tisak, završili su kod njega jer je u svojoj znanstvenoj akribiji htio temeljito proučiti još 'ovo ili ono'. To je bio, smatram, glavni razlog zbog čega barem dio njegove bogate pisane baštine nije skupljen u knjige još za njegova života.

‘Kršćanskom sadašnjošću’ da se pisani znanstveni opus prof. ddr. Marijana Valkovića u dogledno vrijeme nađe sakupljen u knjigama. Nakon toga moći će se kompetentnije govoriti o pismenom znanstvenom doprinosu Marijana Valkovića i proučavati ga.

Upravo zbog toga što su njegovi radovi razasuti po različitim časopisima može se dobiti pogriješan dojam o kvantitativnom i kvalitativnom znanstveno-stručnom doprinosu Marijana Valkovića. On je napisao puno više ‘nego što je to percipirano’ u crkvenoj ali i u teološkoj hrvatskoj javnosti.² Podatak da je u znanstvenom časopisu Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu «Bogoslovska smotra» objavio 34 zapažena članka govori sam za sebe. Ovaj kratki prikaz daje tek ‘natuknice’ o Marijanu Valkoviću kao znanstveniku u Hrvatskoj i inozemstvu.

1. Iznenadenje oko dvostrukog doktorata

Marijan Valković u Rimu je završio dva poslijediplomska studija, koji su u Hrvatskoj nakon demokratskih promjena nostrificirani kao *dva doktorata*. Prvi iz teologije, obranjen pod vodstvom Josefa Fuchsa na Papinskom sveučilištu Gregoriana u Rimu 1964. godine, i drugi iz moralne teologije, obranjen pod vodstvom Bernharda Häringa na «Academii Alfonsiani» u Rimu 1965. godine. Dvojica poznatih teologa moralista, Valkovićevih mentora, isusovac Josef Fuchs i redemptorist Bernhard Häring, kao i tematika doktorskih disertacija, sasvim sigurno *obilježili su znanstveni* rad Marijana Valkovića. Prva doktorska disertacija o teološkoj antropologiji i teološkim pogledima na ženu i brak u njemačkog teologa 19. stoljeća Matthiasa Josefa Scheebena u cijelosti je objavljena.³ Drugi doktorski rad o teologiji ministrija ispovijedi pod vodstvom Bernharda Häringa, prerađen i

2 Dva vrlo uspješna diplomatska rada o Marijanu Valkoviću napisana na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu to pokazuju: Ankica Mlinarić, *Socijalni nauk Crkve u djelima Marijana Valkovića*, Zagreb, 2000., i Silvija Migles, *Društvo kao trajni izazov teologije Marijana Valkovića*, Zagreb, 2002. Usp. također Stjepan BALOBAN, Marijan Valković. Nastavno-znanstveni opus (1965.-1998.), u: *Bogoslovska smotra* 70 (2000), br. 3-4, str. 909-917.

3 Usp. Marijan VALKOVIĆ, *L'uomo, la donna e il matrimonio nella teologia di Matthias Josef Scheeben*, Roma, 1965., str. VII-201 (Analecta Gregoriana, vol. 152., Series Facultatis Theologicae: Sectio B, n. 48).

u skraćenom obliku tiskan je u znanstvenom časopisu *Studia Moralia*.⁴

Različite teološke teme, a gotovo nije bilo važnije teme u hrvatskoj teološkoj misli o kojoj Valković nije pisao, kao i način njegovih argumentacija u raspravama, a gotovo uvijek se na simpozijima i javnim predavanjima javljao za riječ i predavaču postavljao ne laka pitanja, mogu se objasniti *iz temelja koje je dobio* u susretanju i radu s dvojicom poznatih ako ne i najvećih teologa moralista svojega vremena. To se napose odnosi na Bernharda Häringa, čija je obnova moralne teologije nastajala na tragu poznate njemačke škole iz Tübingena, bila obogaćena iskustvom sudionništva u Drugome svjetskom ratu, i kasnije iskustvom aktivnog sudionika koncilskih zbivanja te postkoncilskim iskustvom predavača diljem svijeta.

Znakovito je da se Marijan Valković nije često pozivao na svoje velike učitelje. Štoviše, jedva da je netko od njegovih javnih sugovornika znao da posjeduje dva doktorata. Osobno sam bio svjedokom zanimljive činjenice u tom kontekstu. Nakon što su Marijanu Valkoviću nostrificirane obje diplome iz Rima kao dva doktorata,⁵ počeo sam ispred njegova imena stavljati ddr., tj. oznaku za dva doktorata što je u zemljama njemačkog govornog područja, posebno u Austriji, uobičajeno, ako je netko postigao dva doktorata. Lektori i oni koji su na kraju uređivali neki program u kojemu je on sudjelovao ili čak završni tekst nekog zbornika u kojem se spominjalo Valkovićevo ime, bez ‘problema i dodatnih pitanja’ su oznaku za dva doktorata, tj. ddr. mijenjali u uobičajeno dr. misleći da je riječ o pogriješci. Tako se znalo dogoditi da sam izvršio posljednju korekturu teksta u kojem je pisalo ddr. Marijan Valković, a u tiskanom obliku sam pronašao dr. Marijan Valković. Ta u javnosti neprimijećena činjenica govori sama za sebe. Naime, prošlo je više od 35 godina dok se u Hrvatskoj otkrilo kako Marijan Valković posjeduje zapravo dva doktorata. To, s jedne strane govori o njegovoj skromnosti, a s druge strane govori u prilog činjenici da Marijan Valković pripada onoj skupini hrvat-

4 Usp. Marijan VALKOVIĆ, L'aspetto ecclesiale del sacramento della penitenza, u: *Studia Moralia* V (1967), str. 201-214.

5 Bilo je to nakon demokratskih promjena u Hrvatskoj 1990. godine kada su Katoličkom bogoslovnom fakultetu vraćena sva prava koja su mu administrativnom odlukom državnih vlasti oduzeta 1952. godine.

skih teologa znanstvenika koji nisu postali ‘veliki teolozi’ po tome što su ih hrvatska javnost ili određeni krugovi proglasili takvima, nego u onu skupinu teologa znanstvenika čiji je život bio trajna slika intelektualne prisutnosti u Crkvi i u društvu.

2. Znanstveni rad u Hrvatskoj: temeljitost i intelektualno poštenje

Među kolegama profesorima na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu i uopće među hrvatskim teolozima Marijan Valković slovio je kao *teolog intelektualac*. Takvo, među teolozima rašireno, mišljenje ili ‘fama’ temeljilo se na više značajki njegova života i rada. U obliku natuknica spominjem neke, njegovim poznanicima i kolegama profesorima poznate značajke:

- Rado se odazivao na različite znanstvene skupove u Hrvatskoj bez obzira je li se do tada bavio tom tematikom ili ne. Osobno sam se više puta u to uvjerio kada sam ga molio za predavanja o novim i nepoznatim temama, poput teme o civilnom društvu.⁶
- Na onim znanstvenim skupovima na kojima nije bio predavač već samo sudionik redovito se javljao za riječ i svojim raspravama često davao ton odvijanju simpozija ili konferencija.
- U raspravama je bio kritičan, znanstveno utemeljen i težio raspravama na intelektualnoj razini na kojoj se mogao brzo razići sa sugovornikom i ‘znanstveno prepirati’. Nakon takve žustre rasprave prvi bi prišao ‘suprotno mislećem čovjeku’ i pružio ruku dajući mu do znanja da je riječ isključivo o znanstvenom razilaženju, a ne o ljudskom i, ne daj Bože, kršćanskom. Na taj je način Marijan Valković u hrvatskom teološko-crkvenom i uopće društveno ‘zatvorenom’, a katkada i ‘zatrovanom’ pro-

6 Prvi put o toj temi progovara na socijalnim tribinama Centra za promicanje socijalnog nauka Crkve HBK u Zagrebu u svibnju 2000. godine, usp. Marijan VALKOVIĆ, *Civilno društvo – izazov za državu i Crkvu*, u: Stjepan BALOBAN (uredio), *Izazovi civilnog društva u Hrvatskoj*, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2000., str. 31-89. Taj je uistinu vrijedan tekst kasnije objavljen u prvoj knjižici «Socijalnog niza – Crkva i društvo», koji je pokrenuo Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve, usp. Marijan VALKOVIĆ, *Civilno društvo izazov za državu i Crkvu*, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve, Zagreb, 2000. To je ujedno i jedina Valkovićeva objavljena knjiga nakon doktorske disertacije.

- storu pokušavao pridonositi 'istinskoj kulturi dijaloga'. Nažalost, nisu ga svi razumjeli.
- Bio je teolog koji je svoja razmišljanja i radove temeljio na postavkama crkvenog učiteljstva istodobno se zauzimajući za slobodu teološkog istraživanja u kojem se nije bojao 'naznačiti' i neke nove i drukčije stavove. U tom kontekstu vrijedi spomenuti članak iz 1979. godine *Problematika neuspjelih ženidbi. Razvedeni i civilno vjenčani*.⁷
  - U hrvatskom društvu i javnom životu nakon demokratskih promjena jasno je i otvoreno branio stavove Crkve, primjerice u raspravi o *Nacrtu zakona o prekidu trudnoće* iz 1995. godine. Kao član radne skupine u javnosti je iznio primjedbe na taj *Nacrt*⁸ što je utjecalo na (ne)donošenje tog prijedloga novog zakona o prekidu trudnoće u Hrvatskoj.
  - Kao rijetko tko *temeljito je pratio* teološku literaturu, *domaću i posebno stranu* ne samo na svojem moralno-etičkom i socijalnom području već i na drugim teološkim područjima. Također se rijetko moglo dogoditi da, posebno na svojem području, nije poznao a uglavnom i posjedovao neku noviju značajniju knjigu. Ako je pak doznao da neki kolega profesor i na drugim teološkim područjima ima neku noviju važnu knjigu, zanimao se za nju i želio je saznati što se to novo i važno događa u teologiji.
  - Redovito je pratio i sakupljao važnije isječke iz hrvatskih novina ali i iz njemačkih novina koje je redovito kupovao.
  - Za vrijeme predavanja studentima je bio profesor i učitelj, a u teološkim raspravama, usmeno i pisanom riječi, teološki tragalac i trajni istraživač, čovjek 'kojega je uvijek zanimalo ono novo i drukčije'. Zbog težnje za usavršavanjem među prvima je nabavio kompjutor i početkom devedesetih godina sada prošlog stoljeća pohađao na 'Zagrebačkoj bogosloviji' s bogoslovima i nekim puno mlađim kolegama profesorima 'tečaj za kompjutore'. Dok su neki njegovi kolege profesori još uvijek

7 Članak u: *Bogoslovska smotra* 49 (1979), br. 1-2, str. 113-142.

8 Usp. Marijan VALKOVIĆ, Kritičke opaske na 'Nacrt prijedloga zakona o prekidu trudnoće', u: *Informativna katolička agencija – Dodatak* (03. 08. 1995.), str. III-IV.

pisali pisaćim strojem, Valković je bez problema koristio moderno računalo.

- U govornoj riječi nekada je bio i teže shvatljiv, a u pisanoj uvijek temeljit, opširan i često dalekovidan.

Posebno poglavlje Valkovićeve znanstvenog rada u odnosu na hrvatsko društvo odvijalo se nakon demokratskih promjena u Hrvatskoj. Našavši se nakon 1990. godine u novoj crkvenoj i društvenoj situaciji u Hrvatskoj, najveći dio svojega vremena i znanstvenog rada posvetio je etičko-socijalnoj tematici, odnosno socijalnom naku Crkve. Među prvim teolozima socijalnu problematiku obrađuje u znanstvenim časopisima drugih disciplina, primjerice Revija za socijalnu politiku,⁹ Politička misao,¹⁰ Socijalna ekologija.¹¹

Aktivno sudjeluje u brojnim relevantnim društvenim raspravama, pokušavajući dati svoj teološki doprinos interdisciplinarnom dijalogu u novoj hrvatskoj demokraciji. Svjestan je da u Hrvatskoj nedostaje temeljno poznavanje kršćanske socijalne problematike, tj. socijalnog nauka Crkve, stoga aktivno sudjeluje u osmišljavanju Biblioteke 'Civitas', koju pokreće Školska knjiga iz Zagreba.¹² Nažalost, taj hvalevrijedan projekt nije izdržao hrvatske tranzicijske turbulencije.

Sudjeluje u raspravama o 'Zakonu o radu', u raspravama sa sindikatima o različitim temama. Vidljiv rezultat Valkovićeve utjecaja u tim raspravama jest prijevod važnog dokumenta njemačkih Evangeličkih Crkvi i Katoličke crkve u Njemačkoj pod naslovom: «Für eine Zukunft in Solidarität und Gerechtigkeit», koji je organiziran pod okriljem Saveza samostalnih sindikata Hrvatske.¹³

9 Socijalni nauk Crkve i socijalna politika, u: *Revija za socijalnu politiku* 1(1994), br. 1., str. 15-23.

10 Kritička uloga Crkve i teologije u politici, u: *Politička misao* 32(1995), br. 3-4, str. 93-111.

11 Bioetika u Hrvatskoj: kratko izvješće, u: *Socijalna ekologija* 6(1997), br. 3, str. 309-313.

12 U tom nizu usp. sljedeće prijevode knjiga: Rudolf WEILER, *Uvod u katolički socijalni nauk. Kratki sustavni prikaz*, Školska knjiga, Zagreb, 1995.; Michel ALBERT, *Kapitalizam protiv kapitalizma*, Školska knjiga, Zagreb, 1995.; Valentin ZSIFKOVITS, *Politika bez morala?*, Školska knjiga, Zagreb, 1996.; Alfred KLOSE, *Poduzetnička etika. Kako danas?*, Školska knjiga, Zagreb, 1996.

13 Usp. *Za budućnost u solidarnosti i pravdi. Riječ Vijeća Evangeličke Crkve u Njemačkoj i Njemačke biskupske konferencije o gospodarskim i socijalnim pitanjima u Njemačkoj*, Centar za industrijsku demokraciju SSSH, Zagreb, 1998.

Marijan Valković je kao teolog-znanstvenik ulazio u intelektualne krugove hrvatskoga društva i svojim aktivnim angažmanom promovirao socijalnu poruku Crkve.

3. Znanstveni rad u inozemstvu: trajna i aktivna prisutnost

Višestruka je povezanost prof. ddr. Marijana Valkovića kao teologa s inozemstvom. Ona je manje izražena u pisanoj riječi, a više u javnim nastupima. Uz dva doktorska rada ima tek nekoliko stvari koje je objavio na stranim jezicima u inozemstvu.

Puno važnija Valkovićeva prisutnost u inozemstvu očitovala se u aktivnom sudjelovanju na međunarodnim simpozijima i kongresima te u pozvanim predavanjima kao i u članstvu u međunarodnim teološkim udruženjima. Bio je član više različitih teoloških društava: Međunarodnog interkonfesionalnog društva «Societas ethica», Europskog teološkog društva, Radne zajednice austrijskih socijalnih etičara, Udruženja «Johannes Messner-Gesellschaft» (Beč), «Europa-Forum» (Moenchengladbach), te Društva teologa moralista i socijalnih etičara njemačkog govornog područja.

Bio je gost profesor na teološkim fakultetima u Beču, Grazu i Mainzu.

Kako smo od 1991. godine i Kongresa Teologa moralista i socijalnih etičara njemačkog govornog područja u Erfurtu zajedno sudjelovali na brojnim simpozijima i kongresima, mogu reći da je Marijan Valković uživao velik ugled među teolozima moralistima i socijalnim etičarima njemačkog govornog područja. Redovito se javljao za riječ u raspravama, a njegovi doprinosi bili su znanstveno utemeljeni i od sudionika dobro prihvaćeni. Kao hrvatski teolog u godinama Domovinskog rata i poratnog vremena neumorno je tumačio istinu o Domovinskom ratu i o Hrvatskoj.

Treba naglasiti da se rado odazivao pozivima iz inozemstva i sudjelovao ne samo na simpozijima moralne teologije i socijalne etike već i pastoralne teologije i drugih teoloških disciplina.

U ovom kontekstu treba naglasiti da je od 1973. do 1990. godine svakog ljeta (osim 1974.) proveo po dva mjeseca u New Yorku

u Americi na jednoj župi, dijelom u pastoralnom radu a dijelom u privatnom studiju. Ta iskustva iz inozemstva bila su ne samo korisna nego i vidljiva u njegovom teološkom radu i pozivu profesora teologije.

S inozemstvom ga je na poseban način vezalo objavljivanje recenzija djela stranih autora. U 'Bogoslovskoj smotri' objavio je 57 recenzija naslova na hrvatskom jeziku. Sve su ostalo recenzirane knjige inozemnih autora.

4. Umjesto zaključka

Prof. ddr. Marijan Valković bio je teolog, znanstvenik u crkvenoj a nakon demokratskih promjena i društvenoj javnosti, poznat i priznat javni djelatnik. Oni koji su ga bolje poznavali mogu potvrditi da je bio ugodan i neugodan sugovornik. Ugodan, jer se s njim moglo raspravljati o raznovrsnim temama i dobiti gotovo uvijek nove informacije. «Neugodan», jer se Valković nije mogao pomiriti s nepravdom, prikrivanjem istine, površnošću, a to je najčešće izražavao bilo usmeno bilo pismeno. Uvijek je insistirao na argumentima. Bez ikakva straha ulazio je u rasprave o veoma kompliciranim pitanjima na etičko-moralnoj i socijalnoj razini. Njegove su omiljene teme, osobito pred kraj života, bile: rad, socijalna pravda, socijalna država, solidarnost osobito pod vidom siromaštva i gladi u svijetu. Neki od njegovih radova već danas su nezaobilazni tekstovi u hrvatskoj znanstvenoj zajednici.

Valkovićeve su tekstovi aktualni i ukazuju na bitne probleme vremena u kojima su pisani, ali oni mogu biti korisni i u našem vremenu. Tako još u vrijeme komunizma, 1979. godine piše o potrebi prevladavanja društvenih sukoba, što je i danas aktualno. Neki konkretni oblici u kojima bi se očitovala prava ljubav bili bi: - *spremnost na pregovaranje i dijalog*, koji nije polemika, nego je otvoren prema protivniku, u kojem je svaka strana spremna priznati i tuđe pravo i svoje pogriješke. Važno je pronaći *uzroke nesporazuma*, koji vrlo često leže u *nedostatku podataka i informacija*. Velika je potreba *kritičkog duha*, i prema vlastitim shvaćanjima i stavovima, u osobnom

i društvenom pogledu. Potrebno je veću vrijednost pridati *kompromisu kao načinu zajedničkog života* u napetom i rastrganom svijetu. *Krjepost strpljivosti omogućuje snošljivost i toleranciju*. Riječ je o spremnosti da *strpljivo podnosimo* i one koji ne dijele naša mišljenja, koji imaju druge ideale i druge planove. Osim toga potrebno je *stvoriti mentalitete, mehanizme i forume* kojima bi se mogli rješavati sukobi na način dostojan čovjeka.¹⁴

Ove riječi obilježavaju Marijana Valkovića, svećenika i teologa, koji je znanstvenom akribijom pristupao raznim pitanjima i koji je istodobno promišljao konkretnu hrvatsku situaciju u kojoj su i danas prevažne teme o kojima govori u citiranom tekstu.

---

¹⁴ Usp. Marijan VALKOVIĆ, Ublažiti i prevladati društvene sukobe, ali kako?, u: *Danica, Hrvatski katolički kalendar*, Zagreb, 1979., str. 72-74.